

lety 1945–1989. Publikace představuje výsledky archivní rešerše a fotodokumentace bytových domů a občanské vybavenosti včetně průzkumu uměleckých děl ve veřejném prostoru plzeňských sídlišť a obytných souborů. Je výsledkem dlouhodobého výzkumného úkolu věnovaného moderní architektuře 20. století. Podrobněji se zaměřuje na sídliště Slovany (L. Lišková), Jižní Předměstí – zaniklé bytové domy v Zátíší, sídliště Skvrňany, obytné soubory v Bezovce a sídliště Bory (M. Cikán), obytné soubory sídliště Doubravka a Lobzy (D. Tuma) a sídliště na Severním Předměstí: Lochotín, Bolevec, Košutka a Vinice (L. Tlustá, L. Lišková) a obytné soubory Pod Záhorskem (M. Cikán). Texty jsou doplněny mapami s vyznačením použitých konstrukčních soustav nebo podrobněji jednotlivých sekcí. Připomenuty jsou také osobnosti spojené s výstavbou uvedených sídlišť.

Plaský mlýn a pivovar. Průvodce stavbami a dějinami bývalého kláštera

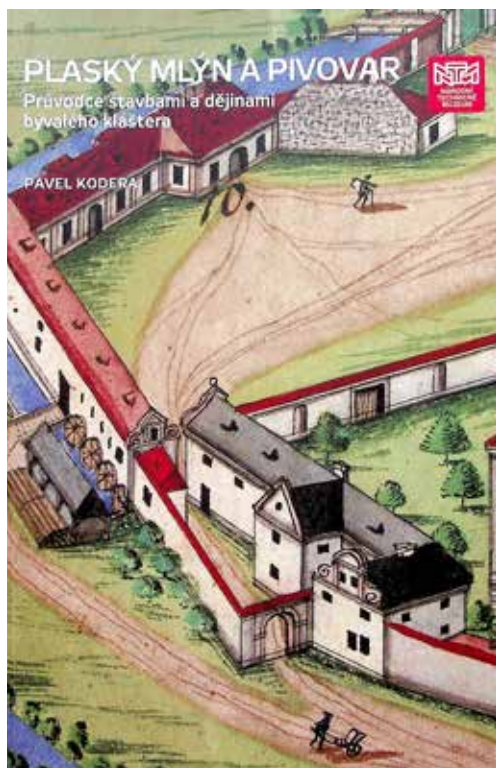
KODERA, Pavel

ISBN 978-80-7037-378-1

Recenze, Jakub Krček

Venkovské klášterní areály, kdysi opuštěné svými původními obyvateli v důsledku josefínské sekularizace majetku řeholních společenství, dnes představují specifickou součást nemovitého kulturního dědictví. Hledání optimálního využití stálo již mnoho úsilí pověřených úředníků, ať již ve službách státu, nebo soukromých šlechtických majitelů, do jejichž vlastnictví se tyto objekty dostávaly zpravidla během první poloviny 19. století v dražbách státem neefektivně spravovaného majetku. Zatímco po většinu „pojosefínské“ historie se účelnost užívání bývalých klášterních budov posuzovala takřka výhradně ekonomickými hledisky, zhruba od druhé poloviny minulého století se situace postupně měnila a do popředí začaly vystupovat požadavky na využití, jež by reflektovalo uměleckohistorickou hodnotu této kategorie stavebního fondu.¹ Zájem památkové péče se zprvu omezoval na význačné stavební dominanty, především kostely, případně rezidenční objekty, byť například už na sklonku čtyřicátých let minulého století významný historik architektury a památkář Viktor Kotrba zdůrazňoval nutnost ochrany celých klášterních komplexů včetně okolní krajiny.² Teprve v poslední dekádě se ale prosazuje přístup, kdy je zásadní hodnota monastických areálů viděna „v provozním a funkčním propojení staveb a užitých ploch“ a „ve vzájemné provázanosti staveb reprezentačních i užitných, sakrálních a profánních“.³ Zasloužené pozornosti se tak začíná dostávat nejen klášterním chrámům, konventním budovám a opatským rezidencím (prelaturám), zpravidla barokním stavbám s větším či menším podílem gotických, případně románských konstrukcí, ale též sýpkám, hospodářským dvorům nebo pivovarům, za jejichž současnou podobou bývá zpravidla podobně komplikovaná stavební geneze.

Projektem, který dosud přitáhl nejvíce pozornosti k problematice staveb v hospodářském zázemí klášterních areálů, a to jak v rovině průzkumu a dokumentace, tak v rovině praktické památkové péče, je bezpochyby vznik Centra stavitelského dědictví NTM Plasy, realizovaný v letech 2011–2015 Národním technickým muzeem (NTM). Jedním z hlavních iniciátorů a dlouholetým vedoucím této muzejní pobočky byl Mgr. Pavel Kodera, Ph.D., který své působení v Centru v loňském roce ukončil a „na rozloučenou“ připravil budoucím návštěvníkům i dalším zájemcům podařenou knihu o historii budov, v nichž instituce sídlí a provozuje své expozice, tedy pivovaru a mlýnu v areálu bývalého cisterciáckého kláštera v Plasích, nazvanou *Plaský mlýn*

Obr. 1. Obálka publikace *Plaský mlýn a pivovar. Průvodce stavbami a dějinami bývalého kláštera*

a pivovar. *Průvodce stavbami a dějinami bývalého kláštera* (Praha–Plasy 2022, 210 s.). Ke škodě věci zůstal opomenut subareál hospodářského dvora,⁴ spravovaný rovněž NTM a využívaný pro aktivity Centra. I bez tohoto vítaného, nikoliv však nezbytného rozšíření představuje publikace – hlásící se v podtitulu poněkud skromně k formátu průvodce – mimořádný počín, který stojí z mnoha důvodů za pozornost odborné i laické veřejnosti.

Výchozím „kapitálem“ pro sepsání knihy bylo Pavlu Koderovi zpracování archivních rešerských pro potřeby stavebněhistorických průzkumů, které předcházely plánování a realizaci rekonstrukčních prací na budovách Centra a jejichž výsledky jsou dnes vzorově prezentovány *in situ*. Výsledná podoba monografie však svou kvalitou dalece přesahuje pouhý sumář poznatků o stavebních dějinách objektů na základě dostupných pramenů a literatury. Hlavní vyprávěcí linie je tradičně chronologická, sleduje vývoj plaského pivovarnictví a mlynářství od středověkých počátků, pro jejichž postižení si autor kvůli absenci přímých dokladů musel vystačit s analogiemi z obecně monastického prostředí, zasazenými do základních kontur dějin kláštera ve 12. až 15. století. Teprve od poloviny 16. století se existence plaského klášterního mlýna a pivovaru propisuje do písemných (a o něco později i obrazových) pramenů, a Koderá jako zkušený historik-archivář tak mohl začít stavět své interpretace na pevnějších základech. Přes krizové období druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století se dostává k obnově ekonomické základny kláštera po třicetileté válce, jež byla předpokladem rozsáhlé, do několika etap rozprostřené barokní přestavby areálu, včetně hospodářských staveb v jeho bezprostředním, ale i vzdálenějším zázemí. Velmi cennou pasáž knihy představují kapitoly pojednávající o době mezi zrušením kláštera Josefem II. v roce 1785 a nabytím sekularizovaného panství kancléřem Metternichem v roce 1826. Období, kdy byl bývalý řádový majetek vložen do náboženského fondu a spravován c. k. administrací státních statků, bývá v monastické historiografii zpravidla přirovnáváno k chaosu, vyznačujícímu se nekonceptním přístupem a nadto nepostižitelnému pro chybějící pramenný materiál. Autor však „v protikladu k tradovanému tvrzení o pustnutí klášterního areálu“ v této době

dokládá pomocí četných archiválií, že „vrchnostenská kancelář o svěřený majetek pečovala náležitě“.⁵ Nejrozsáhlejší část knihy je pak věnována držbě Plas knížecím rodem Metternichů. Charakteru plaského dominia jako hospodářské základny metternišských rodových držav na českém území odpovídaly snahy o maximalizaci výnosů z jednotlivých složek režijního podnikání, projevující se mimo jiné i ve dvojí nákladné modernizaci plaského pivovaru v letech 1869–1870 a především 1897–1900, jež dala areálu v zásadě dnešní hmotovou, dispoziční a architektonickou podobu. Opomenut však nezůstává ani poválečný vývoj znárodněného podniku, vyrábějícího zlatavý mok až do roku 1966. Na závěrečných stránkách své knihy pak Kodera vcelku očekávatelně přibližuje peripetie vzniku Centra stavebního dědictví NTM Plasy, které dalo budovám po dekáдах utilitárního užívání nový smysluplný obsah. Základní časovou osu příběhu plaského pivovaru a mlýna autor na mnoha místech zpestřuje drobnými tematickými exkurzy, zacílenými zpravidla na dílčí nálezkové situace z průzkumu objektů a na nich založené, často dosti překvapivé interpretace a hypotézy.

Recenzovaná kniha však není „jen“ precizně zpracovaným výkladem o stavebních dějinách vybraných hospodářských budov bývalého plaského kláštera, nýbrž má mnohem širší tematický záběr, naplňující v jistém ohledu kritéria mezioborového výzkumu. Kromě dějin architektury se autor na jejích stránkách pouští do mapování technologických aspektů výroby plaského piva, a to s oporou v metodicky přínosné studii Jana Anderleho⁶ a konzultacích s předním znalcem historického vývoje pivovarnické a sladovnické technologie Milanem Starcem. Další obsáhlé pasáže mají přesah k hospodářským souvislostem plaského pivovarnictví i ke správním a personálním otázkám zajištění jeho provozu. V tomto směru Kodera přiznaně staví na studii Jakuba Mírky, který recentně vytěžil archivní materiál k této problematice pro období zhruba do poloviny 19. století.⁷ S interdisciplinárním pojetím zpracovaného tématu pak koresponduje pestrá skladba pramenné báze. Faktografické a interpretační gros spočívá na práci s archivními písemnostmi a odbornou literaturou; značný prostor je ovšem věnován též pro plaský klášter hojně dochované historické ikonografii, která – jak Kodera na několika místech obratně dokládá – může být užitečnou pomůckou při zacelování informačního vakua při nedostatku písemné evidence. Vedutistickou produkci nahrazují od sklonku 19. století fotografie, jichž kniha přináší úctyhodný počet, v naprosté většině dosud nepublikovaných. Totéž platí o bohaté plánové dokumentaci stavebních úprav, unikátně dochované v mobiliárních fondech kláštera Plasy, archivním fondu plaského velkostatku, a především pak – na první pohled poněkud překvapivě – v Archivu společnosti Plzeňský Prazdroj, a. s. Podstatné přitom je, že kvalitní reprodukce obrazového materiálu neplní v knize pouze ilustrační funkci, nýbrž je provázejí obsáhlé popisné a analytické komentáře, včetně uvádění důsledných odkazů na uložení originálních dokumentů. Vedle archiválií různorodého druhu i provenience autor publikace zručně zachází také s výsledky mnoha specializovaných, externě dodaných průzkumů, ať již se jedná o „klasickou“ stavební historii,⁸ archeologii, speleologii či dendrochronologii. Takto široce definovaná pramenná základna umožnila autorovi sestavit poutavý a mnohovrstevnatý text, ozdobený mimořádnou obrazovou přílohou.

Stručně shrnuto, recenzovaná kniha je poctivým dílem, které se svou kvalitou nejen vymyká žánru v poslední době stále populárnější literatury o dějinách pivovarnictví i konkrétních regionálních pivovarů, ale navzdory popularizačnímu podtitulu s jistotou naplňuje parametry standardní kritické historiografie. Litovat lze snad jedině chybějícího kontextu plaského pivovarnictví v rámci širších podnikatelských aktivit Metternichů. Nabízí se například otázka vzájemného poměru pivovarů v Plasích a na Kynžvartu, respektive proměny vztahu majitele (či odpovědného úředního aparátu) a jeho způsobu nahlížení na jednotlivé výrobní podniky. Zatímco kancléř Klemens Metternich nechal kynžvartský pivovar ještě ve dvacátých a třicátých letech 19. století zrekonstruovat podle projektu Pietra Nobileho,⁹ v dalších generacích už představitelé knížecího rodu jednoznačně upřednostňovali pivovar plaský. Ve stejné době, kdy se v Plasích nákladně modernizovalo, byl pivovar na Kynžvartu nejprve pronajat, poté uzavřen a nakonec byly

jeho provozovny zčásti využity ke skladování plaského piva, jímž byly zásobeny hostince a výčepy na území kynžvartského velkostatku. Tato drobná poznámka však budiž spíše než jako výtku vnímána jako podnět k dalšímu bádání, které – vedeno s podobnou precizností, jakou vykazuje hodnocená publikace – by vydalo na samostatnou knihu.

- 1 Srov. HOBZEK, Josef, *Kláštery v českých zemích z hlediska památkové hodnoty*, Praha 1987.
- 2 KRČEK, Jakub, Příspěvek k poválečným dějinám bývalého kladrubského kláštera, in: *Minulosti západočeského kraje*, sv. 47, Plzeň 2012, s. 94–139, zde s. 116–117.
- 3 CHUDÁREK, Zdeněk, Poznání a ochrana monastických památek u nás, *Zprávy památkové péče*, 2009, roč. 69, č. 2, s. 100–104.
- 4 Na potenciál výzkumu plaského hospodářského dvora upozornili již PAVLÍK, Milan – LÍBAL, Dobroslav, Románská budova klášterního hospodářského dvora v Plasích, *Umění*, 1980, roč. 28, č. 6, s. 515–518. K tomu polemicky ČECHURA, Jaroslav – KUTHAN, Jiří, Grangie v Plasích?, *Umění*, 1982, roč. 30, č. 3, s. 273–276.
- 5 S. 57.
- 6 ANDERLE, Jan, Tradiční výroba sladu a piva z hlediska stavební typologie na příkladech z Plzeňska, in: *Památky západních Čech*, sv. 3, Plzeň 2013, s. 18–32.
- 7 MÍRKA, Jakub, Historie plaského pivovaru do zrušení propinačního práva roku 1869, in: *Západočeské archivy*, sv. 8, Plzeň 2017, s. 20–46.
- 8 Nový stavebněhistorický průzkum (SHP) objektů rekonstruovaných pro potřeby Centra, aktualizující poznatky učiněné staršími průzkumy SÚRPMO, zpracoval Petr Dostál.
- 9 Srov. PETRASOVÁ, Taťána, *Neoklasicismus mezi technikou a krásou. Pietro Nobile v Čechách*, Praha–Plzeň 2019.

Po pěšinách Bělskem / Unterwegs durch die Region Weißensulz

PINKROVÁ, Kristýna – PTÁČEK, Ladislav – KINKOROVÁ, Radka – REITMEIER, Karl
ISBN 978-80-11-00101-8

Recenze, Petr Kolář

V roce 2021 přišel spolek Chodsko žije! společně s městem Bělá nad Radbuzou s velmi zajímavým projektem, spojeným s vydáním neméně zajímavé publikace *Po pěšinách Bělskem / Unterwegs durch die Region Weißensulz* (Domažlice 2021, 303 s.). Spolek pro kulturu a rozvoj zdejšího regionu se dlouhodobě snaží popularizovat tento dosud spíše upozaděný region a vnést do povědomí široké veřejnosti jeho stále nevyužitý obrovský potenciál. Jedním z posledních významných počínů spolku na tomto poli se stala recenzovaná publikace.

Čtveřice autorů textu (Kristýna Pinkrová jako editorka, Ladislav Ptáček, Radka Kinkorová a Karl Reitmeier) se s tímto zadáním vyrovnala s originalitou a erudiicí odpovídající jejich profesnímu zaměření. Zvolený koncept dvojjazyčné mutace v jednom svazku (čeština, němčina) se stává právě v případě prací věnujících se původně smíšeným česko-německým oblastem v posledních letech stále rozšířenější. Jde o řešení zcela v intencích historického vývoje daných lokalit. Německých překladů se ujala Eva Krčmáříková. Publikace je zároveň vybavena bohatým fotografickým doprovodem, včetně reprodukcí dobových fotografií i archivních dokumentů. Soudobou fotografickou dokumentací a také grafickou úpravu obstarala Eva Bystrianská. Vznik publikace ovšem podpořilo, nebo se na něm podílelo vícero institucí a také regionálních osobností. Loga institucí a výčet osobností nalezne čtenář v samém závěru knihy.

Osnova práce je postavena na vylíčení základního historického vývoje regionu, zhruba v první třetině publikace, s navazujícím přiblížením a popisem podregionů Bělska, jejich historie, pamětihodností, přírodních zajímavostí, ale především života zdejších obyvatel. Mnoho zajímavého se tak čtenář dozví například o okolí Pleše (dnes patrně nejnavštěvovanější části regionu), Újezdu Svatého Kříže, Železné či Smolova s Bystřicí.